

**STARTAPLAR UCHUN INKUBATSIYA VA AKSELERATSIYA
DASTURLARINING IQTISODIY SAMARASI**

Hakimov Faxritdin Abdusattorovich

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti assistenti

faxritdinhakimov72@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6160-3049

Qulmamatova Barno Omonovna

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti "Tarmoqlar
iqtisodiyoti" kafedrası assistenti (<https://orcid.org/0009-0007-2337-0265>)

Eshqorayev Javohir

Termiz Davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti, Iqtisodiyot,
o'rmonchilik va veterinariya fakulteti Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi talabasi

eshqorayevjavohir@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada startaplar uchun inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining iqtisodiy samarasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda inkubator va akseleratorlarning startaplarning omon qolish darajasi, investitsiya jalb qilish imkoniyati, mahsulotni bozorga chiqarish tezligi, yangi ish o'rinlari yaratish va innovatsion ekotizim shakllanishiga ta'siri o'rganildi. Maqolada xalqaro tajriba hamda O'zbekiston startap ekotizimida kuzatilayotgan tendensiyalar asosida inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining iqtisodiy samaradorligini baholash mezonlari ishlab chiqildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, mazkur dasturlar faqat maslahat yoki trening shaklidagi qo'llab-quvvatlash vositasi emas, balki kapital, bilim, mentorlik, bozor aloqalari va institutsional ishonchni birlashtiruvchi iqtisodiy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, dasturlarning samarasi avtomatik yuzaga chiqmaydi; u ishtirokchilarni tanlash sifati, mentorlar tajribasi, investorlarga chiqish kanallari, monitoring tizimi va keyingi bosqich moliyalashtirish imkoniyatlariga bevosita bog'liq.

Kalit so'zlar: startap, inkubatsiya, akseleratsiya, ventur kapital, innovatsion ekotizim, iqtisodiy samaradorlik, bandlik, investitsiya, tadbirkorlik.

Аннотация. В статье анализируется экономическая эффективность программ инкубации и акселерации для стартапов. Рассматривается влияние инкубаторов и акселераторов на выживаемость стартапов, привлечение инвестиций, скорость вывода продукта на рынок, создание рабочих мест и развитие инновационной экосистемы. На основе международного опыта и тенденций развития стартап-

экосистемы Узбекистана предложены критерии оценки экономической эффективности таких программ. Результаты показывают, что программы инкубации и акселерации выступают не только как форма консультационной поддержки, но и как экономический механизм, объединяющий капитал, знания, наставничество, рыночные связи и институциональное доверие.

Ключевые слова: стартап, инкубация, акселерация, венчурный капитал, инновационная экосистема, экономическая эффективность, занятость, инвестиции, предпринимательство.

Abstract. This article analyzes the economic impact of incubation and acceleration programs for startups. The study examines how incubators and accelerators affect startup survival, investment attraction, speed of market entry, job creation, and the development of innovation ecosystems. Based on international experience and current trends in Uzbekistan's startup ecosystem, the article proposes criteria for evaluating the economic efficiency of such programs. The findings suggest that incubation and acceleration programs are not merely advisory or training instruments; rather, they operate as economic mechanisms that combine capital, knowledge, mentorship, market access, and institutional trust.

Keywords: startup, incubation, acceleration, venture capital, innovation ecosystem, economic efficiency, employment, investment, entrepreneurship.

KIRISH

So'nggi yillarda raqamli iqtisodiyot, innovatsion tadbirkorlik va texnologik modernizatsiya jarayonlari startaplarni iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biriga aylantirmoqda. An'anaviy biznes subyektlaridan farqli ravishda, startaplar yuqori noaniqlik sharoitida faoliyat yuritadi, yangi mahsulot yoki xizmatni bozorga olib chiqadi, tez o'sish imkoniyatiga ega bo'ladi hamda ko'pincha venchur kapital va innovatsion infratuzilmaga tayanadi. Shu sababli ularning muvaffaqiyati faqat g'oya sifati bilan emas, balki moliyaviy resurslar, mentorlik, bozor sinovi, tarmoq aloqalari va institutsional qo'llab-quvvatlash darajasi bilan belgilanadi.

Startaplar rivojlanishida inkubatsiya va akseleratsiya dasturlari alohida ahamiyat kasb etadi. Inkubatsiya dasturlari odatda g'oya yoki ilk mahsulot bosqichidagi startaplarni qo'llab-quvvatlaydi. Ular biznes modelni shakllantirish, huquqiy maslahat, ofis infratuzilmasi, dastlabki bozor tadqiqoti va jamoani shakllantirishga xizmat qiladi. Akseleratsiya dasturlari esa nisbatan tayyorroq mahsulotga ega startaplarni qisqa muddatda tez o'sishga, investorlarga chiqishga, sotuv kanallarini kengaytirishga va xalqaro bozorga tayyorlashga yo'naltiriladi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, O'zbekiston sharoitida ham startap ekotizimi jadal shakllanmoqda. IT Park, StartupBase, venchur fondlar, xususiy investorlar, universitetlar va xalqaro tashkilotlar ishtirokida innovatsion tadbirkorlik infratuzilmasi kengaymoqda. Biroq inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining haqiqiy iqtisodiy samarasi ko'pincha umumiy tavsiflar bilan cheklanib qoladi. Asosiy muammo — ushbu dasturlar natijasini faqat ishtirokchilar soni yoki o'tkazilgan treninglar miqdori bilan emas, balki investitsiya jalbi, daromad o'sishi, ish o'rinlari, eksport salohiyati va startaplarning omon qolish darajasi kabi aniq iqtisodiy ko'rsatkichlar orqali baholash zarurligidir.

Mazkur tadqiqotning maqsadi startaplar uchun inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining iqtisodiy samaradorligini aniqlash va uni baholash mezonlarini asoslashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining iqtisodiy mohiyatini ochib berish.
2. Ularning startaplar rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy mexanizmlarini aniqlash.
3. Xalqaro va O'zbekiston tajribasi asosida iqtisodiy samaradorlik indikatorlarini belgilash.
4. Dasturlarning asosiy risklari va cheklovlarini tahlil qilish.
5. Samaradorlikni oshirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish.

METODLAR

Tadqiqotda ilmiy adabiyotlar tahlili, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, iqtisodiy-statistik umumlashtirish va mantiqiy modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Maqolada inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining iqtisodiy samarasi quyidagi yo'nalishlar bo'yicha baholandi: startaplarning omon qolish darajasi, investitsiya jalb qilish ko'rsatkichi, daromad va sotuv hajmi o'sishi, yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsion mahsulotlar soni, eksport va xalqaro bozorga chiqish imkoniyati, xususiy kapitalni jalb qilish darajasi.

Tadqiqot bevosita dala so'rovi yoki eksperimental kuzatuvga emas, mavjud ilmiy manbalar, xalqaro hisobotlar va O'zbekiston startap ekotizimiga oid ochiq ma'lumotlarning ikkilamchi tahliliga asoslandi. Bu yondashuv mavzuni kengroq iqtisodiy kontekstda baholash imkonini beradi, biroq alohida inkubator yoki akselerator kesimida aniq rentabellik darajasini hisoblash uchun qo'shimcha empirik ma'lumotlar talab etiladi.

Tahlil jarayonida quyidagi konseptual modeldan foydalanildi:

1-rasm. Inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining iqtisodiy samara yaratish mexanizmi

G'oya / MVP → Inkubatsiya → Biznes model → Mentorlik va bozor sinovi → Akseleratsiya → Investitsiya va sotuv kanallari → Daromad o'sishi → Bandlik, soliq tushumi va innovatsion ekotizim samarasi

Ushbu modelga ko'ra, inkubatsiya dasturi startapning "yashab qolish" ehtimolini oshirsa, akseleratsiya dasturi uning "tez o'sish" salohiyatini kuchaytiradi. Demak, ikkala dastur bir-birini to'ldiradi, lekin ularning vazifasi bir xil emas.

NATIJALAR

Tahlil natijalari inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining iqtisodiy samarasi bir nechta asosiy yo'nalishda namoyon bo'lishini ko'rsatdi.

Birinchi iqtisodiy samara — startaplarning omon qolish darajasi oshishidir. Startaplarning katta qismi ilk yillarda bozor, moliya, jamoa, mahsulot va boshqaruv bilan bog'liq xatolar sababli faoliyatini to'xtatadi. Inkubatsiya dasturlari aynan shu bosqichda xatolar narxini kamaytiradi. Masalan, biznes modelni sinash, mijoz segmentini aniqlash, huquqiy va moliyaviy masalalarni tartibga solish startapning bozorga tayyorgarligini oshiradi. Bu esa iqtisodiy nuqtayi nazardan resurslarning behuda sarflanishini kamaytiradi.

Ikkinchi samara — investitsiya jalb qilish imkoniyatining ortishidir. Akseleratsiya dasturlarida startaplar investorlar oldida taqdimot qilish, moliyaviy model tayyorlash, traction ko'rsatkichlarini aniqlash va bozor hajmini asoslashni o'rganadi. Investor uchun bunday startaplar nisbatan "tekshirilgan" loyiha sifatida ko'rinadi. Natijada akseleratorlar axborot assimetriyasini kamaytiruvchi institut sifatida ishlaydi. Bu juda muhim, chunki venchur kapital bozorida investor va startap o'rtasidagi ishonch yetishmasligi eng katta to'siqlardan biridir.

Uchinchi samara — mahsulotni bozorga chiqarish tezlashishidir. Inkubatsiya dasturida mahsulotning ilk versiyasi ishlab chiqiladi, akseleratsiyada esa mahsulot bozor talabiga moslashtiriladi. Bunda MVP, customer development, pivot, unit economics, CAC, LTV, burn rate kabi indikatorlar asosida startapning real biznesga aylanish ehtimoli baholanadi. Vaqt omili startap iqtisodiyotida muhim ahamiyatga ega: bozorga kech kirgan mahsulot raqobatchilar tomonidan siqib chiqarilishi mumkin.

To'rtinchi samara — yangi ish o'rinlari yaratilishidir. Startap dastlab kichik jamoa bilan ish boshlasa-da, mahsulot bozorga moslashgach, dasturchilar, dizaynerlar, sotuvchilar, marketing mutaxassisleri, mijozlar bilan ishlash bo'yicha xodimlar va operatsion menejerlarga ehtiyoj ortadi. Shunday qilib, inkubatsiya va akseleratsiya dasturlari bevosita va bilvosita bandlikka ta'sir ko'rsatadi.

Beshinchi samara — innovatsion ekotizim shakllanishidir. Startap dasturlari atrofida mentorlar, investorlar, universitetlar, texnoparklar, korporatsiyalar, davlat tashkilotlari va konsalting xizmatlari jamlanadi. Bu esa bilim almashinuvi, texnologik transfer va

tarmoq effektlarini yuzaga keltiradi. Aynan shu sababli kuchli startap ekotizimlari alohida kompaniyalar yig'indisi emas, balki bilim, kapital va bozor aloqalari o'zaro harakatlanadigan muhit sifatida qaraladi.

1-jadval. Inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari

Baholash yo'nalishi	Inkubatsiya dasturidagi ko'rsatkich	Akseleratsiya dasturidagi ko'rsatkich	Iqtisodiy natija
Startapning yashab qolishi	G'oya validatsiyasi, biznes model, jamoa shakllanishi	Bozor mosligi, traction, sotuv o'sishi	Faoliyatni davom ettirish ehtimoli oshadi
Investitsiya jalbi	Grant, pre-seed tayyorgarlik	Angel, seed, VC investitsiya	Kapital oqimi kuchayadi
Bozorga chiqish	MVP, mijoz segmenti, dastlabki sinov	Sotuv kanallari, korporativ hamkorlik	Daromad shakllanishi tezlashadi
Bandlik	Asosiy jamoa shakllanishi	Jamoa kengayishi	Yangi ish o'rinlari yaratiladi
Innovatsiya	Yangi g'oya va texnologiya sinovi	Mahsulotni masshtablash	Texnologik yangilanish kuchayadi
Hududiy rivojlanish	Mahalliy tadbirkorlarni jalb qilish	Hududiy startaplarni investorlar bilan bog'lash	Hududiy iqtisodiy faollik ortadi

O'zbekiston sharoitida inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining iqtisodiy ahamiyati yanada ortib bormoqda. Buning bir nechta sababi bor. Birinchidan, mamlakatda yoshlar ulushi yuqori va raqamli ko'nikmalarga talab oshmoqda. Ikkinchidan, xizmatlar sohasi, IT-outsourcing, fintech, edtech, agrotech va e-commerce yo'nalishlarida yangi biznes modellar paydo bo'lmoqda. Uchinchidan, IT Park, venture fondlar va xalqaro hamkorlik platformalari startaplar uchun dastlabki institutsional infratuzilmani yaratmoqda.

Biroq iqtisodiy samara mavjudligi ushbu dasturlar doimo samarali degani emas. Ba'zi hollarda akseleratorlar faqat tadbir va treninglar majmuasiga aylanib qoladi. Bunda startap real mijoz, real sotuv va real investitsiyaga chiqmasa, dastur xarajati iqtisodiy samara bermaydi. Demak, inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining natijasi

qatnashchilar soni bilan emas, balki dasturdan keyingi 6, 12 va 24 oylik iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan baholanishi kerak.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inkubatsiya va akseleratsiya dasturlari iqtisodiy samaradorlikni uch darajada shakllantiradi: mikro, mezo va makro darajada.

Mikro darajada samara alohida startap faoliyatida namoyon bo'ladi. Bunga biznes modelning aniqlanishi, mahsulot sifati yaxshilanishi, mijozlar sonining ortishi, sotuv va daromadning o'sishi kiradi. Startap uchun eng katta foyda — xatolarni erta aniqlashdir. Agar kompaniya noto'g'ri bozor segmentiga, noto'g'ri narxlashga yoki noto'g'ri mahsulot funksiyasiga sarmoya kiritisa, keyinchalik bu xatoni tuzatish qimmatga tushadi. Inkubatsiya dasturi ana shu xatolarni dastlabki bosqichda kamaytiradi.

Mezo darajada samara startap ekotizimi doirasida yuzaga chiqadi. Akseleratorlar investorlar, mentorlar, korporatsiyalar va universitetlarni bir maydonga olib keladi. Bu esa startaplar uchun ijtimoiy kapitalni oshiradi. Kuchli tarmoq aloqalariga ega startap investor topishda, mijozga chiqishda va hamkorlik o'rnatishda tezroq harakat qiladi. Shuning uchun akseleratsiyaning qiymati faqat berilgan grant yoki investitsiya bilan o'lchanmaydi; u bozor aloqalari qiymatini ham yaratadi.

Makro darajada esa inkubatsiya va akseleratsiya dasturlari innovatsion iqtisodiyotga o'tish, xizmatlar eksportini oshirish, yuqori malakali ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy diversifikatsiyani jadallashtirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, xomashyo yoki an'anaviy sanoatga bog'liq iqtisodiyotlar uchun texnologik startaplar yangi o'sish nuqtalarini shakllantiradi.

Shu bilan birga, dasturlar samaradorligining bir nechta muhim cheklovi mavjud. Birinchidan, tanlov sifati past bo'lsa, dasturga real o'sish salohiyatiga ega bo'lmagan loyihalar kirib qoladi. Ikkinchidan, mentorlar amaliy biznes tajribasiga ega bo'lmasa, maslahatlar nazariy darajada qoladi. Uchinchidan, akseleratsiyadan keyin follow-on investment bo'lmasa, startap o'sishni davom ettira olmaydi. To'rtinchidan, davlat tomonidan moliyalashtiriladigan dasturlarda ba'zan natijadan ko'ra hisobotga urg'u beriladi. Bu esa "ko'rinadigan faollik"ni oshiradi, lekin real iqtisodiy samarani kamaytiradi.

Shu sababli inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarini baholashda quyidagi KPI tizimi zarur:

2-jadval. Startap dasturlari samaradorligini baholash uchun KPI tizimi

KPI turi	O'lchov ko'rsatkichi	Baholash muddati
----------	----------------------	------------------

Omon qolish	Dasturdan keyin faoliyatini davom ettirayotgan startaplar ulushi	12–24 oy
Investitsiya	Jalb qilingan grant, angel, seed va VC kapital hajmi	6–24 oy
Daromad	Sotuv hajmi va takroriy daromad o'sishi	6–18 oy
Bandlik	Yaratilgan yangi ish o'rinlari soni	12–24 oy
Bozor validatsiyasi	Pullik mijozlar, shartnomalar, pilot loyihalar soni	3–12 oy
Eksport	Xorijiy mijozlar yoki xalqaro shartnomalar ulushi	12–24 oy
Xususiy kapital leveraji	1 so'm davlat xarajatiga jalb qilingan xususiy investitsiya	12–24 oy

Eng muhim indikatorlardan biri — xususiy kapital leverajidir. Agar davlat yoki universitet inkubatori ma'lum miqdorda mablag' sarflasa, bu mablag' qancha xususiy investitsiya, sotuv va soliq tushumini yuzaga keltirgani hisoblanishi kerak. Aks holda, dastur iqtisodiy mexanizm emas, ma'muriy tadbir sifatida qoladi.

O'zbekiston uchun eng maqbul model — universitet inkubatorlari, IT Park infratuzilmasi, xususiy akseleratorlar va venchur fondlar o'rtasida uzluksiz “startap yo‘lagi”ni yaratishdir. Bunda talaba yoki yosh tadbirkor g'oya bosqichida universitet inkubatoriga kiradi, MVP tayyorlagach IT Park yoki xususiy akseleratorga o'tadi, traction ko'rsatkichlari shakllangach venchur fond yoki angel investordan kapital jalb qiladi. Hozirgi muammo shundaki, ko'plab ekotizimlarda bu bosqichlar uzilib qoladi: g'oya bor, trening bor, lekin keyingi investitsiya va real bozor aloqasi yetarli emas.

XULOSA

Startaplar uchun inkubatsiya va akseleratsiya dasturlari zamonaviy innovatsion iqtisodiyotda muhim institutsional vosita hisoblanadi. Ular startaplarning dastlabki xatolarini kamaytiradi, biznes modelni aniqlashtiradi, investitsiya jalb qilish imkoniyatini oshiradi, mahsulotni bozorga tezroq olib chiqadi va yangi ish o'rinlari yaratishga xizmat qiladi. Inkubatsiya dasturlari ko'proq startapning shakllanish bosqichida zarur bo'lsa, akseleratsiya dasturlari uning tez o'sishi va masshtablanishini ta'minlashga qaratiladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarining iqtisodiy samarasi besh asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: startaplarning omon qolish darajasi oshadi; investitsiya jalb qilish imkoniyati kuchayadi; mahsulotni bozorga chiqarish tezlashadi; bandlik va yuqori malakali ish o'rinlari yaratiladi; innovatsion ekotizim rivojlanadi. Biroq bu samaralar avtomatik emas. Dastur sifatli tanlov, kuchli mentorlik,

investorlar bilan real aloqa, bozor validatsiyasi va natijaviy KPI tizimiga ega bo'lgandagina iqtisodiy jihatdan o'zini oqlaydi.

O'zbekiston sharoitida startaplar uchun inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarini rivojlantirish iqtisodiy diversifikatsiya, yoshlar bandligi, IT xizmatlari eksporti va innovatsion tadbirkorlikni kengaytirish uchun muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, dasturlarni baholashda faqat ishtirokchilar soni, seminarlar miqdori yoki demo day tadbirlari emas, balki dasturdan keyingi investitsiya, daromad, ish o'rinlari, eksport va startaplarning yashab qolish darajasi asosiy mezon bo'lishi kerak.

AMALIY TAKLIFLAR

1. Inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarida qatnashgan startaplar bo'yicha 6, 12 va 24 oylik monitoring tizimi joriy etilishi lozim.
2. Har bir dastur uchun aniq KPI belgilanib, natija ishtirokchilar soni bilan emas, real iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan baholanishi kerak.
3. Universitet inkubatorlari, IT Park, xususiy akseleratorlar va venchur fondlar o'rtasida yagona startap yo'lagi shakllantirilishi zarur.
4. Mentorlar bazasi faqat nazariyotchilar emas, real biznes, investitsiya, eksport va mahsulot ishlab chiqish tajribasiga ega mutaxassislardan tuzilishi kerak.
5. Davlat qo'llab-quvvatlovi xususiy investitsiyani siqib chiqarmasligi, aksincha uni jalb qiluvchi leveraj mexanizmi sifatida ishlashi lozim.
6. Hududiy startaplar uchun onlayn inkubatsiya, masofaviy mentorlik va demo day platformalari kengaytirilishi kerak.
7. Startap dasturlarida ayollar, yoshlar va hududiy tadbirkorlar ishtirokini kengaytirish alohida iqtisodiy-ijtimoiy samara beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. OECD. Start-Up Globalisation through Incubation and Acceleration. Paris: OECD, 2024.
2. Gonzalez-Uribe J., Leatherbee M. The Effects of Business Accelerators on Venture Performance: Evidence from Start-Up Chile. Review of Financial Studies, 2018.
3. Hallen B. L., Cohen S. L., Bingham C. B. Do Accelerators Work? If So, How? Strategic Management Journal, 2020.
4. Madaleno M., Nathan M., Overman H., Waights S. Incubators, Accelerators and Urban Economic Development. Urban Studies, 2022.
5. Seitz N. A Meta-analysis towards the Effectiveness of Startup Accelerators. Journal of Technology Transfer, 2025.
6. Startup Genome. The Global Startup Ecosystem Report 2024.

7. IT Park Uzbekistan. IT Park Ventures: A New Milestone in the Development of Uzbekistan's Startup Ecosystem, 2024.
8. KPMG. Venture Capital in Central Asia 2025. Tashkent: KPMG Uzbekistan, 2025.
9. Asian Development Bank. Uzbekistan's Ecosystem for Technology Startups. Manila: ADB, 2023.
10. Hochberg Y. V. Accelerating Entrepreneurs and Ecosystems: The Seed Accelerator Model. Innovation Policy and the Economy, 2016.
11. Hakimov, Faxritdin. "Uzoq Muddatli Aktivlar Hisobini Xalqaro Standartlar Asosida Takomillashtirish." Green Economy and Development 3.4: 665233.